

בסוגיא דשלוחי מצוה אינם ניזוקים (ח' ע"ב)

א. בגדר שלוחי מצוה אין ניזוקין

"בעו מיניה מרב הני בני בי רב דדיירו בבאגי וכו' אמר להו ניתו עלי ועל צוארי. ניזיל מאי אמר להו לא ידענא". ופרש"י "ועל צוארי - יהא עונש היזיקן וכו'" וצריך ביאור דעונש מאן דכר שמיה וכי שאלו על זה.

ולעיל מיניה איתא - היכא דשכיח היזקא שאני שנאמר "ויאמר שמואל איך אלך ושמע שאול והרגני וכו'" ולכאורה הא רחמנא אמר לו לילך.

ולקמן דילפינן הא דשלוחי מצוה אינן ניזוקין מהא דפנית בבקר וכו' וקאמרינן דאף תרנגולת שדרכן ליזוק אינן ניזוקין, וקשה לכאורה הא שכיח היזקא שיהא לו נזק בממונו אי לא נשאר האיש בביתו לשמור, וא"כ נילף דאפי' היכא דשכיח היזקא מגנא המצוה, כן שמעתי לשאול מר' זאב יורב, וכן מקשים אחרונים.

ונראה ששני דברים נדונים בהא דשלוחי מצוה אינן ניזוקין, ובהא פליגי רב דאסתפקא ליה אי אף בחזרה ור' אלעזר.

יש לשאול אי העושה מצוה שרי ליה להסתכן או יש בכך עבירה שעובר על שמירת נפשו.

ועוד שאלה בענין אחר לידע ענין סגולת המצוה כמה שומרת היאך היא ההנהגה.

והא דבעו מיניה מרב נראה דהיה על דרך ראשון, היינו דבעו מיניה אי שרי להו להסתכן ולילך ללמוד, והיינו דקאמר להו נייתי עלי, היינו כמו שפרש"י דהמצוה מגינה והיינו מצד שתכליתם לילך למצוה אז נצולים, ועל צוארי יהא עונש היזקן היינו דלא יענשו על הא דמסתכני. (והא דמשמע דעכ"פ אפשר שיזוקו ראה להלן).

וכן הא דשמואל שאל איך אלך וכו' י"ל דהא דצוהו ה' לילך הוי בגדר מצוה ולא עדיפא משאר מצוות התורה, ואינו הוראת שעה, וא"כ שאל שכשם שיש מצוה לילך, גם יש מצוה לשמור נפשו והכא שכיח היזקא. ובאמת קאמר ליה רחמנא שיעשה השתדלות.

ובאמת לפי צד זה יש להסתפק אי אף בחזרתו, דאז אין הולכים לצורך המצוה, אי המצוה מגינה גם אחרי כן, שעצם העסק במצוה ודאי שייך למצוה והוי הזכות מגינה. (וכעין לקמן (ס"ט ע"א) אמר רבי אליעזר ומה לי אם דחו מכשירי מצוה שלאחר שחיטה את השבת דאיתעביד ליה מצוה לא ידחו מכשירי מצוה שלפני שחיטה את השבת) ואחר המצוה יש להסתפק.

ויש לתרץ מה שהבאנו להקשות מ"ט לא נילף דאף בשכיח היזקא מגנא המצוה מהא דלא ניזוק ממונו, ד"ל דודאי המצוה יכולה היא שתגן, ואף היכא ששכיח היזקא, רק כן היא הדרכת התורה דהיכא דשכיח היזקא אז יש לקיים מצוות ונשמרתם לנפשותיכם, ותו אינו מצווה במצוה השניה ואז אינה בודאי שתגן. וזה שייך אמנם גבי גופו אך גבי ממונו אינו עושה איסור אי משליך ממונו מנגד ולכן שפיר מגן על ממונו אף בשכיח היזקא, וביותר דהא התם ודאי היא גופא ציוותה תורה דיעזוב ביתו וילך, א"כ ודאי נשמר, וכל הדיון בשכיח היזקא אי מצווה אף כה"ג או אין מצוה ואז אינו חייב שיגן.

והא דמשמע מדברי רב שעכ"פ יכול להיות שיוזקו רק אין נענשים, י"ל דהא דהמצוה מגינה היא על הא גופא שאינו ניזוק מצד מה שעוסק במצוה, אך אי בלאו הכי בא עתו להיזק, אפשר דעל זה לא תגן המצוה, (וכעין שמפרשים הא ד"ולא יתן המשחית לבא אל בתיכם לנגוף" דהיינו אף נזק דהיה ראוי לבא מצד הטבע). וממילא לא נענש אי נזק. (ואפשר דהוי לשיטתיה בב"מ ק"ז ע"א דס"ל דטוב לגור קרוב לבהכניס ולקצר במצות הליכה לבהכניס שהיא הכנה שיהא מהר בבהכניס עצמו, ודלא כריו"ח דשכר פסיעות יש. והיינו שלשיטת רב אין מצוה מיוחדת בהליכה לבית הכנסת).

אמנם, בגדר של ר' אלעזר שחדש דההולך במצוה הוא שליח, ואתי בלשונו שיש לו כח מאת ה' המשלחו, אז הוי הגנה גמורה כשם שהאדון שומר על עבדו ואחראי עליו. (וראה משך חכמה משפטים על ג' פעמים בשנה וכו' את פני האדון ה"י, דברים השייכים לכאן) והוי בין בהליכה ובין בחזרה.

ויותר שאינו רק גדר של היתר לעשות המצוה אלא דכן היא ההנהגה, וממילא לעיל עמוד א' כי פריך מ"ט פטור מלבדוק בנפל הכותל פריך מר' אלעזר דשלוחי מצוה אינו נזוקין, וממילא שייך לכתחילה לתקן להצריכו לבדוק שאין שום ענין לפוטרו מצד חשש סכנה¹.

¹ הערת העורך: לכאן ניתן לומר שתהיה נפק"מ אם מחויב לסמוך על הא דשלוחי מצוה אין

ב. עליה לרגל הוי גדר מיוחד

בהא דאמר איסי בן יהודה: "כלפי שאמרה תורה ולא יחמוד איש את ארצך מלמד שתהא פרתך רועה באפר וכו' בחזרה מנין ת"ל וכו'" ובגמ' מסיקה דקרא ד"לא יחמוד איש את ארצך" אתא דמי שאין לו קרקע פטור מעליה לרגל. וקשה מ"ט לא אמרה כן הבריייתא רק דברה לפי ההוא אמינא. עוד שאלו כאן מ"ט פטרה תורה מי שאין לו קרקע, ר' מהרש"א חידושי אגדות כאן מש"כ, ומשך חכמה שהובא לעיל.

עוד קשה קצת לשון "כלפי שאמרה תורה" שאינו מובן כל כך וכמו שהסביר רש"י שהכונה בהיפך, שמתוך כך אנו לומדים.

ויש לישב לענ"ד הכל, דאיסי בן יהודה בא לומר טעם דפטרה תורה מלעלות מי שאין לו קרקע היינו דס"ל דחלק מחיוב עליה לרגל, היינו הא דעוזב אשר לו ובוטח באדון הארץ ה' ועולה לרגל. ומי שאין לו קרקע אין לו זה הניסיון ולכן אין עליו חיוב, והשתא היינו דקאמר איסי בן יהודה כלפי שאמרה תורה, היינו שכאן נלמד מ"ארצך" שמי שאין לו קרקע פטור מלעלות לרגל, וזה שפטור הוא מפני שטעם העליה הוא כלפי שתבטח בה' שלא יחמוד איש ארצך ותהא פרתך רועה באפר ואין חיה מזיקתה וכו' ולכן לא נקט הלמוד דמי שאין לו קרקע דרצה להורות הטעם מ"ט פטור.

ניזוקין, או דילמא הוא רק היתר. לשיטת רב שזה חשבון של דחיית איסורים אי"כ מחויב לעשות אפילו שמשוכן, ולר"א שכך היא ההנהגה אם הוא עדין חושש אינו מחויב. ובאמת בכל מקום בש"ס שמקשים על ענינים של מציאות שקרתה שניזוק מקשים מדברי ר"א.

ועי' בנוביי"ת (או"ח צ"ד ד"ה ואשר תמה) שכתב לישב את הא שהרמב"ם לא הביא את דברי רבי אמי שמי שאין לו קרקע וכו', ותירץ שפסק כרב דלא כר"א ורבי אמי. ועי' שו"ת חת"ס (או"ח סי' קפ"ה ד"ה הר"ן) שכתב שסברת שלוחי וכו' יוצרת חיוב.

אך עי' בשערי תשובה לרבינו יונה (שער ג' ל"ג) שכתב: הוזהרנו בזה להאמין שלא יקרנו נזק... כמו שאמרו רבותינו... שלוחי מצוה אינם ניזוקים... שלא יבואכם נזק בסבתו. ועי' בשו"ת אבני נזר (או"ח תני"ד ב') שכתב שסברת שלוחי וכו' שייכת רק כלפי האדם עצמו ולא כלפי אחרים, ואין האדם יכול לסמוך על סברת שלוחי כלפי אדם אחר, ומטעם זה לא מלים תינוק אפי' בסכנה קצת, ומשמע שזה הנהגה ולא דחית איסורים. ש.ש.